

Gaël Faye

Klein land

Vertaald uit het Frans door Liesbeth van Nes

Oorspronkelijke titel: *Petit Pays*

Oorspronkelijk uitgegeven door: Éditions Grasset & Fasquelle, 2016

© Gaël Faye, 2016

© Vertaling uit het Frans: Liesbeth van Nes, 2017

© Nederlandse uitgave: Hollands Diep, Amsterdam 2017

Omslagfoto: Colin bootman/Bridgeman Images

Omslagontwerp: bij Barbara

Typografie: Crius Group, Hulshout

Foto auteur: © Chris Schwagga

ISBN 978 90 488 3707 6

ISBN 978 90 488 3708 3 (e-book)

NUR 302

www.hollandsdiep.nl

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

Hollands Diep is een imprint van Overamstel Uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Jacqueline

Proloog

Ik weet echt niet hoe dit verhaal is begonnen.

Toch had papa het ons op een dag allemaal uitgelegd, in de bestelwagen.

‘In Burundi is het net als in Rwanda, weet je. Er zijn drie verschillende groepen, etnische bevolkingsgroepen heet dat. De Hutu zijn de grootste groep, ze zijn klein, met een dikke neus.’

‘Zoals Donatien?’ had ik gevraagd.

‘Nee, hij is een Zaïrees, dat is iets heel anders. Prothé bijvoorbeeld wel, onze kok. Je hebt ook de Twa, de pygmeëën. Die slaan we over, ze zijn met zo weinig dat ze niet meetellen, zeg maar. En dan heb je de Tutsi, zoals jullie mama. Daarvan zijn er veel minder dan de Hutu, ze zijn lang en mager met een spitse neus en je weet nooit wat er in hun hoofd omgaat. Jij, Gabriel,’ had hij gezegd en hij wees naar me, ‘jij bent een echte Tutsi, ik weet nooit wat je denkt.’

Nou, ik wist zelf ook niet wat ik dacht. Trouwens, wat kun je over dat alles denken? Dus vroeg ik: ‘Is er oorlog tussen de Tutsi en de Hutu omdat ze niet hetzelfde grondgebied hebben?’

‘Nee, dat is het niet, ze hebben hetzelfde land.’

‘Eh... omdat ze niet dezelfde taal hebben, dan?’

‘Nee hoor, ze spreken dezelfde taal.’

‘Omdat ze niet dezelfde god hebben, dan?’

‘Nee hoor, ze hebben dezelfde god.’

‘Maar... waarom voeren ze dan oorlog tegen elkaar?’

‘Omdat ze niet dezelfde neus hebben.’

Daar stopte het gesprek. Maar het was toch een vreemde zaak. Ik geloof dat papa er ook niet veel van begreep. Vanaf die dag begon ik te letten op de neus en de lengte van de mensen op straat. Als ik met mijn zusje Ana boodschappen deed in het centrum van de stad, probeerden we onopvallend te raden wie er Hutu of Tutsi was. We fluisterden: ‘Die met die witte broek, dat is een Hutu, hij is klein met een dikke neus.’

‘Ja, en die daar, met die hoed, dat is een lange dunne met een heel spitse neus, dat is een Tutsi.’

‘En die daar met zijn gestreepte overhemd, dat is een Hutu.’

‘Welnee, kijk dan, hij is lang en mager.’

‘Ja, maar hij heeft een dikke neus!’

Op dat punt begonnen we te twijfelen aan het verhaal over de bevolkingsgroepen. En bovendien wilde papa niet dat we erover praatten. Van hem mochten kinderen zich niet met politiek bemoeien. Maar we konden niet anders. Van dag tot dag breidde de vreemde sfeer zich uit. Zelfs op school begonnen kameraden om de haverklap te kibbelen en elkaar als Hutu of Tutsi te behandelen. Tijdens de vertoning van *Cyrano de Bergerac* hoorden we zelfs een leerling zeggen: ‘Kijk, het is een Tutsi, met die neus.’ Er was iets in de lucht komen te hangen. Je kon het ruiken, maakte niet uit wat voor neus je had.

Het idee nog eens terug te gaan laat me niet met rust. Er gaat geen dag voorbij of het land meldt zich bij me. Een verstolen geluid, een vage geur, een bepaald middaglicht, een gebaar, een stilte soms, zijn voldoende om de herinnering aan mijn kinderjaren op te roepen. ‘Er is niets te vinden, alleen maar spoken en een hoop ruïnes,’ blijft Ana maar herhalen, die nooit meer iets over dat

'vervloekte land' wil horen. Ik luister naar haar. Ik geloof haar. Ze is altijd scherper geweest dan ik. Dus zet ik het uit mijn hoofd. Ik besluit voor eens en altijd dat ik niet terugga. Mijn leven is hier. In Frankrijk.

Nu woon ik nergens meer. Ergens wonen betekent lijfelijk versmelten met de topografie van een plek, tot in de poriën van de omgeving. Dat is hier helemaal niet het geval. Ik kom hier alleen maar voorbij. Ik logeer. Ik bivakkeer. Ik kraak een huis. Mijn stad is een slaapstad, heel praktisch. Mijn appartement ruikt naar verse verf en nieuw linoleum. Mijn burens zijn volkomen onbekenden, we ontwijken elkaar beleefd in het trappenhuis.

Ik woon en werk in de Parijse regio. Saint-Quentin-en-Yvelines. RER C. Een nieuwe stad, als een leven zonder verleden. Het heeft me jaren gekost om te integreren, zoals dat heet. Vast werk te hebben, een appartement, hobby's, vriendschappen.

Afspraakjes maak ik graag via internet. Kwestie van een avond of van een paar weken. De meisjes die met me uitgaan zijn allemaal anders, de een nog knapper dan de ander. Ik word dronken als ik hen over zichzelf hoor praten, als ik de geur van hun haar ruik, voordat ik me totaal overgeef aan de watten van hun armen, hun benen, hun lichaam. Niet één van hen vergeet me die ene borende vraag te stellen, trouwens altijd tijdens het eerste afspraakje. 'Waar kom je eigenlijk vandaan?' Banale vraag. Cliché. Bijna een verplicht poortje om verder te komen in de relatie. Vaak wordt er van mijn karamelkleurige huid een wachtwoord geëist in de vorm van een complete stamboom. 'Ik ben een menselijk wezen.' Mijn antwoord ergert hen. Toch is het niet mijn bedoeling om hen te provoceren. Zelfs niet om pedant of filosofisch over te komen. Al toen ik drie mango's hoog was had ik besloten nooit meer een definitie van mezelf te geven.

Het wordt later. Mijn techniek loopt gesmeerd. Ze praten. Ze vinden het fijn als ik luister. Ik giet me vol. Ik laat me overspoelen. Ik

laat me onderlopen met sterkedrank en geef mijn oprechtheid eraan. Ik verander in een geducht jager. Ik maak hen aan het lachen. Ik verleid hen. Voor mijn eigen lol kom ik terug op de vraag van mijn afkomst. Het raadsel hou ik bewust in stand. Het is een spel van kat en muis. Ik antwoord kil en cynisch dat mijn identiteit haar gewicht aan lijken heeft. Daar gaan ze niet op in. Ze willen luchtigheid. Ze kijken me aan met hun reënen. Ik heb zin in hen. Soms geven ze zich aan me. Ze beschouwen me als een zonderling. Ik kan hen maar eventjes amuseren.

Het idee nog eens terug te gaan laat me niet met rust, ik duw het van me af, altijd maar weer, steeds verder weg. De angst bedolven waarheden te vinden, nachtmerries, achtergelaten op de drempel van mijn geboorteland. Al twintig jaar lang keer ik terug, 's nachts in een droom, overdag mijmerend, naar mijn buurt, naar die steeg waar ik gelukkig was met mijn familie en mijn vrienden. Mijn kinderjaren hebben sporen achtergelaten waar ik niks mee kan. Op goede dagen zeg ik bij mezelf dat ik daar mijn kracht en gevoeligheid uit put. Als ik op de bodem van mijn lege fles ben, zie ik ze als de oorzaak van mijn onaangepastheid in deze wereld.

Mijn leven lijkt een aaneenschakeling van onzin. Alles heeft mijn belangstelling. Niets boeit me. De obsessieve drive ontbreekt bij mij. Ik behoor tot het ras dat zich lui uitstrekt, het futloze gemiddelde. Soms betrap ik mezelf. Zie ik mezelf in gezelschap, op het werk, met mijn collega's op kantoor. Ben ik dat wel, die vent in de spiegel van de lift? Die jongen naast de koffiemachine die geforceerd lacht? Ik herken mezelf niet. Ik kom van zo ver dat ik nog steeds verbaasd ben hier te zijn. Mijn collega's praten over het weer en over wat er op tv is. Ik luister niet meer naar hen. Met moeite krijg ik lucht. Ik trek de boord van mijn overhemd los. Mijn lichaam zit in de knel. Ik kijk naar mijn gepeetste schoenen, ze blinken, wat ze weerkaatsen valt me tegen. Wat is er van mijn

voeten geworden? Ze houden zich schuil. Ik heb ze nooit meer bloot buiten zien lopen. Ik kijk uit het raam. Laaghangende bewolking. Het regent, een grijze, glimmende motregen, en er staat geen enkele mangoboom in het parkje, ingeklemd tussen het winkelcentrum en de spoorlijnen.

Zo snel mogelijk vlucht ik die avond na het werk de eerste de beste bar binnen, tegenover het station. Ik ga bij het tafelhoetbal zitten en bestel een whisky om mijn drieëndertigste verjaardag te vieren. Ik probeer Ana op haar mobieltje te bereiken, ze geeft geen antwoord. Ik hou vol. Tik haar nummer een aantal malen in. Tot ik me herinner dat ze op zakenreis is naar Londen. Ik wil haar zeggen, haar vertellen dat ik vanochtend dat telefoontje kreeg. Het moet een teken aan de wand zijn. Ik moet terug. Al was het maar omdat ik er het mijne van wil weten. Voor eens en voor altijd deze kwestie, die me achtervolgt, afsluiten. De deur achter me dichttrekken, voorgoed. Ik bestel nog een whisky. Het geluid van de televisie boven de bar overstemt korte tijd mijn gedachten. Een kanaal dat continu nieuws brengt, zendt beelden uit van menselijke wezens die wegvluchten voor de oorlog. Ik zie hun wrakke bootjes op Europese bodem landen. De kinderen die uitstappen zijn verkleumd, hongerig, dorstig. Ze stellen hun leven in de waagschaal op een terrein waar de waanzin van de wereld heerst. Ik kijk naar hen vanaf mijn gerieflijke presidentiële tribune, een glas whisky in mijn hand. In de ogen van de publieke opinie zijn ze de hel ontvlucht om het eldorado te vinden. Kletspraatjes! Die niets zeggen over wat ze in zich meedragen van hun land. Poëzie is niet informatief. Toch is poëzie het enige wat een menselijk wezen onthoudt van zijn tijd op aarde. Ik wend mijn blik af van de beelden, die de werkelijkheid tonen, maar niet de waarheid. Misschien zullen deze kinderen die ooit opschrijven. Ik voel me treurig als een lege parkeerplaats langs

de snelweg in de winter. Het is elke keer hetzelfde liedje, op de dag van mijn verjaardag slaat er een diepe melancholie op me neer als een tropische regenbui, als ik terugdenk aan papa, mama, de kameraden, en het eeuwigdurende feest rond de leeggehaalde krokodil achter in de tuin...

1

De ware redenen waarom mijn ouders gingen scheiden, zal ik nooit weten. Toch moet er vanaf het begin een fundamenteel misverstand zijn geweest. Een weeffoutje in hun ontmoeting, een asterisk die niemand had gezien of willen zien. Vóór die tijd waren mijn ouders jong en knap. Hun harten als de zon van de onafhankelijkheid vervuld van hoop. Dat had je moeten zien! Op de dag van hun trouwen kon papa er maar niet over uit dat hij de ring om haar vinger had geschoven. Natuurlijk had hij een bepaalde charme, mijn ouweheer, met zijn felle groene ogen, zijn licht kastanjebruine, met blond doorschoten haar en zijn Vikingpostuur. Maar hij kon nog niet aan mama's enkels tippen. Dat was wat, mama's enkels! Ze vormden het begin van lange, slanke benen, waardoor vrouwen hun ogen vol geweervuur opensperden en de mannen de luiken lieten zakken om te gluren. Papa was een Fransmannetje uit de Jura, bij toeval in Afrika terechtgekomen om zijn burgerlijke dienstplicht te vervullen, afkomstig uit een gehucht in de bergen dat als twee druppels water leek op de landschappen van Burundi, maar daar bij hem waren er geen vrouwen met mama's uiterlijk, zoetwaterrietstengels met een superslank silhouet, of ranke schoonheden als wolkenkrabbers met een ebbenzwarte huid en de grote ogen van Ankole-koeien. Dat had je moeten begrijpen! Op de dag dat ze trouwden, kwam er een zorgeloze rumba uit ontstemde gitaren, het geluk floot

chachachadeuntjes onder de met sterren doorboorde hemel. Het was een duidelijke zaak! Wat wilde je nog meer dan! Liefhebben. Leven. Lachen. Bestaan. Gewoon doorgaan, zonder stoppen, tot aan het eind van de wereld en nog een stukje verder.

Alleen waren mijn ouders verdwaasde tieners aan wie op eens werd gevraagd verantwoordelijke volwassenen te worden. Ze hadden hun puberteit, hun hormonen en hun doorwaakte nachten nauwelijks achter zich of ze moesten al lijken van achterover geslagen flessen wegruimen, peuken van joints uit asbakken weggooien, psychedelische rockplaten in hoezen stoppen, broeken met olifantspijpen en Indiase hemden opvouwen. Hun uur had geslagen. De kinderen, de belastingen, de verplichtingen, de zorgen kwamen te vroeg, te vlug, en daarmee ook de twijfels en de straatrovers, de dictators en de staatsgrepen, de structurele aanpassingsprogramma's, het opgeven van idealen, de ochtenden die moeizaam aanbreken, de zon die elke dag iets langer in zijn bed blijft hangen. De realiteit deed zich gelden. Keihard. Onbarmhartig. De zorgeloosheid van het eerste begin veranderde in een tirannieke regelmaat, als het onverbiddelijke tikken van een pendule. De natuur dacht dat ze een boemerang was en mijn ouders kregen haar recht in hun gezicht, zodat ze begrepen dat ze verlangen hadden verward met liefde en dat ze de kwaliteiten van de ander ieder voor zich uit hun duim hadden gezogen. Ze hadden hun dromen niet gedeeld, alleen hun illusies. Egoïstisch, ieder voor zich hadden ze een droom gehad, en ze waren niet bereid de verwachtingen van de ander te vervullen.

Maar voor die tijd, voor dat alles, voor alles wat ik ga vertellen en al het andere, bestond er geluk, bestond het leven zonder dat je het hoefde te begrijpen. Het bestaan was wat het was, zoals het altijd was geweest en zoals ik wilde dat het bleef. Een zoete slaap, vredig, zonder mug die bij je oor komt dansen, zonder

die stortvloed aan vragen die ten slotte op de golfplaat van mijn hoofd kwam roffelen. In de tijden van geluk antwoordde ik altijd als iemand me vroeg hoe het ging: 'Goed!' Meteen. Geluk, dan hoef je niet te denken. Later ben ik die vraag wat beter gaan bekijken. Het voor en tegen gaan afwegen. Gaan omzeilen, gaan antwoorden met een vaag knikje van mijn hoofd. Overigens was het hele land dat gaan doen. De mensen antwoordden alleen nog maar met: 'Zozo.' Omdat het leven niet volkomen goed kon zijn na alles wat ons was overkomen.

Het begin van het einde van het geluk was geloof ik met sinterklaas, overdag op Jacques' grote terras in Bukavu, in Zaïre. Eens in de maand gingen we op bezoek bij de oude Jacques, dat was een gewoonte geworden. Die dag ging mama met ons mee, hoewel ze sinds een paar weken niet zoveel meer met papa praatte. Voordat we vertrokken, gingen we langs de bank om buitenlands geld te halen. Toen hij naar buiten kwam, zei papa: 'We zijn miljonair!' In het Zaïre van Mobutu devalueerde het geld zo hard dat je een glas water betaalde met biljetten van vijf miljoen.

Meteen bij de grenspost kwamen we in een andere wereld. De Burundese gereserveerdheid maakte plaats voor de Zaïrese drukte. Het was een woelige menigte waarin werd geschaterd, geschreeuwd en gescholden als op een beestenmarkt. Vuile, luidruchtige jochies aasden op de achteruitkijkspiegels, de ruitenwissers en de velgen, vies van de opspattende plassen stilstaand water; spiesen geitenvlees lagen voor een schat aan contanten in de aanbieding; tussen rijen vrachtwagens met handelswaar en bumper aan bumper geparkeerde minibusjes zigzagden ongehuwde moeders, die onderhands hardgekookte eieren die je in grof zout moest dopen en zakjes gekruide pinda's verkochten; bedelaars met door polio vergroeiende kurkentrekkerbenen vroegen een paar miljoen om de nare gevolgen van

de val van de Berlijnse Muur te overleven, en een dominee verkondigde, staande op de motorkap van zijn rammelkast van een Mercedes, luidkeels het einde der tijden zwaaiend met een bijbel in het Swahili die was ingebonden in het leer van de koningspython. In het verroeste wachthokje wapperde een duttende soldaat futloos met een vliegenmepper. De ambtenaar, die in geen eeuwen was betaald, kreeg een droge strot door de combinatie van oliedampen en hete lucht. Enorme kraters die zich op de plek van vroegere kuilen hadden gevormd, mishandelden de auto's op de wegen. Maar dat belette de douanier geenszins om elke auto uiterst nauwkeurig te inspecteren op de grip van de banden, het waterniveau in de motor en het goed functioneren van de knipperlichten. Als het voertuig geen van de verhoopte mankementen vertoonde, eiste de douanier een doopboekje of een eerstecommunieboekje voor het betreden van het grondgebied.

In arren moede overhandigde papa die middag ten slotte maar het smeergeld waar die hele klucht voor diende. De slagboom ging eindelijk omhoog en we reden verder in de damp die langs de kant van de weg uit de warmwaterbronnen opsteeg.

Tussen het stadje Uvira en Bukavu stopten we bij eettentjes om bananenbeignets en horentjes gefrituurde termieten te kopen. Op de voorkant van de snackbarretjes hingen allerlei bizarre bordjes: 'In het Fouquet's van de Champs Élysées', 'Snackbar Giscard d'Estaing', 'Restaurant party als thuis'. Toen papa zijn polaroid tevoorschijn haalde om die uithangborden te vereeuwigen en de lokale vindingrijkheid te roemen, maakte mama een *tjoerie* en verweet hem verrukt te doen over iets wat exotisch was voor blanken.

Nadat we een grote hoeveelheid hanen, eenden en kinderen op een haar na hadden aangereden, kwamen we aan in Bukavu,

een soort hof van Eden op de oevers van het Kivumeer, art-deco-
overblijfsel van een ooit futuristische stad. Bij Jacques stond de
tafel gedekt, klaar om ons te ontvangen. Hij had gamba's besteld
die net uit Mombassa waren aangekomen.

Papa jubelde: 'Het mogen dan geen oesters zijn, maar het is
fijn om van tijd tot tijd iets lekkers te eten!'

'Waar klaag je over, Michel? Krijg je soms niet goed te eten
thuis?' vroeg mama zonder enige warmte.

'Nee! Die idioot van een Prothé dwingt me elke middag zijn
Afrikaanse meligheden naar binnen te werken. Als hij dan ten-
minste nog een entrecote kon bakken!'

'Praat me er niet van, Michel,' viel Jacques in. 'Mijn keuken-
makaak laat alles aanbranden met de smoes dat het de parasieten
doodt. Ik weet niet eens meer wat een goede net even aangebak-
ken biefstuk is. Was het maar al zover dat ik naar Brussel terug
kon voor een amoebekuur!'

Algemeen gelach. Alleen Ana en ik aan het andere eind van de
tafel deden niet mee. Ik was tien, zij zeven. Dat was misschien
de reden dat Jacques' humor ons ontging. In elk geval was het
ons streng verboden te praten tenzij het woord tot ons werd ge-
richt. Dat was een gulden regel als we ergens waren uitgenodigd.
Papa kon er niet tegen dat kinderen zich in de gesprekken van
grote mensen mengden. En vooral niet bij Jacques, die een soort
tweede vader voor hem was, een voorbeeld, zodat hij zonder dat
hij er erg in had zijn uitdrukkingen, zijn mimiek en zelfs zijn
stembuigingen overnam. 'Hij heeft me geleerd wat Afrika is!' zei
hij vaak tegen mama.

Vanwege de wind bukte Jacques onder tafel om een sigaret op
te steken met zijn zilveren Zippo, waarop twee herten stonden
gegraveerd. Toen kwam hij overeind, liet een paar kringels uit
zijn neusvleugels ontsnappen en keek even uit over het Kivu-

meer. Vanaf zijn terras kon je in de wazige verte een rij eilandjes zien. En daarachter lag de stad Cyangugu op de andere oever van het meer, in Rwanda. Mama's blik kleefde gewoon aan de overkant. Er moesten wel droefgeestige gedachten door haar heen gaan, elke keer dat we bij Jacques lunchten. Rwanda, haar land, dat ze in 1963 tijdens een nacht van slachtpartijen had verlaten bij het licht van de vlammen die haar ouderlijk huis verzengden, het land waar ze nooit naar terug was gekeerd sinds haar vierde, lag daar op een steenworp afstand, bijna onder handbereik.

In Jacques' tuin was het gras onberispelijk gemaaid door een oude tuinman, die zijn kapmes altijd met grote slingerbewegingen hanteerde als een swing bij golf. Kolibries van groen metallic, die vlak voor ons druk in de weer waren om de nectar te verzamelen uit rode hibiscusplanten, dansten een opmerkelijk ballet. Een paartje kroonkraanvogels wandelde rond in de schaduw van de citroenbomen en de guaves. Jacques' tuin wemelde van leven, knalde van kleuren en verspreidde een lichte geur van citroenmelisse. Door de combinatie van de betimmering van zeldzame houtsoorten uit het bos van Nyungwe en de van de vulkaan Nyiragongo afkomstige zwarte poreuze steen leek zijn huis op een Zwitsers chalet.

Jacques luidde het klokje op tafel en meteen verscheen de kok. Zijn kledij, een koksmuts en een wit schort, paste niet bij zijn naakte voeten vol kloven.

'Breng ons nog eens drie Primus en ruim die beestenbende een beetje op!' beval Jacques.

'Hoe gaat het met je, Évariste?' vroeg mama aan de kok.

'Zozo, mevrouw, Gode zij dank!'

'Laat God erbuiten, alsjeblieft,' zei Jacques scherp. 'Het gaat, omdat er hier nog een paar blanken in Zaïre zijn, die de winkel

draaiende houden. Zonder mij zou je moeten bedelen als alle anderen van jouw soort!

‘Als ik het over God heb, heb ik het over jou, baas!’ antwoordde de kok slim.

‘Drijf jij niet de spot met mij, makaak!’

Ze begonnen samen te lachen en vervolgens zei Jacques: ‘Als ik bedenkt dat ik een goede vrouw nooit langer dan drie dagen heb weten vast te houden en dat ik mezelf al vijfendertig jaar die chimpansee aandoe!’

‘Je had met me moeten trouwen, baas!’

‘*Funga kinwa!* En ga nu die biertjes voor ons halen in plaats van uit je nek te lullen!’ zei Jacques, die opnieuw uitbarstte in een schaterlach waarna hij zijn keel begon te schrapen op een manier dat ik de neiging kreeg mijn gamba’s uit te kotsen.

De kok verdween, een religieus wijsje neuriënd. Jacques snoot energiek zijn neus in een katoenen zakdoek waarop zijn initialen waren geborduurd, pakte zijn sigaret weer op, liet wat as op het geverniste parket vallen en wendde zich tot papa.

‘De laatste keer dat ik in België was, zeiden de doktoren dat ik met paffen moest stoppen, omdat ik er anders aan kapot zou gaan. Ik heb hier alles meegemaakt, oorlogen, plunderingen, periodes van schaarste, Bob Denard en Kolwezi, dertig jaar gezeik met die “zaïrisering”, en dan zal een sigaret me de das omdoen! Nondedju!’

Zijn handen en zijn kale schedel waren bezaaid met ouderdomsvlekken. Het was voor het eerst dat ik hem in korte broek zag. Zijn onbehaarde, melkwitte benen contrasteerden met de verbrande huid van zijn onderarmen en van zijn door de zon gegroefde gezicht; zijn lichaam leek wel samengesteld uit uiteenlopende onderdelen.

‘Misschien hebben de doktoren wel gelijk, je zou moeten

minderen,' zei mama bezorgd. 'Drie pakjes per dag is toch wel veel, beste Jacques.'

'Jij gaat je er toch niet ook tegenaan bemoeien, hè,' zei Jacques, die tegen papa bleef doorpraten alsof mama er niet was. 'Mijn vader rookte als een schoorsteen en hij is vijffennegentig geworden. En dan heb ik het nog niet eens over het leven dat hij heeft geleid. Dat was heel andere koek, het Congo van Leopold II! Een kerel, die vader van mij! Hij heeft de spoorlijn Kabalo-Kalemie aangelegd. Een lijn die trouwens al een hele tijd niet meer functioneert, net zo min als de rest hier in dit vervloekte land. Het is een bende, ik zweer het je!'

'Waarom verkoop je niet alles? Kom in Bujumbura wonen. Het is aangenaam leven daar,' zei papa met het enthousiasme dat hij aan de dag kon leggen als hij spontaan een idee voor het eerst te berde bracht. 'Ik heb volop bouwterreinen en ik krijg aanbestedingen plenty. Op het moment is er poen genoeg!'

'Alles verkopen? Hou op met dat gelul! Mijn zus belt me de hele tijd omdat ze wil dat ik naar België kom, bij haar. Ze zegt: "Kom terug, Jacques, het loopt slecht met je af. Bij die Zaïrezen eindigt het toch altijd in plunderen en het lynchen van blanken." Zie je mij in een appartement in Ixelles? Ik heb er nooit gewoond, wat wil je dat ik daar uitspook op mijn leeftijd? De eerste keer dat ik een voet in België zette, was ik vijftientig en ik had twee kogels in mijn pens, opgelopen in een hinderlaag toen we de communisten uit Katanga verjoegen. Ik kwam onder het mes, ze hebben me dichtgenaaid en ik ben als de gesmeerde bliksem teruggegaan. Ik ben Zaïreser dan de negers. Ik ben hier geboren en ik zal hier sterven! Bujumbura, dat bevalt me een paar weken, ik teken twee of drie overeenkomsten, druk een paar grote *bwana's* de hand, loop de officiersmesses af en de oude kameraden, en ik kom hier terug.

Echt, Burundezen, mij niet gezien. De Zairezen zijn tenminste makkelijk te begrijpen. Een *matabish-baksjisj* en hop, het is geregeld! Burundezen? Wat een mensen! Ze krabben hun linker oor met hun rechterhand...'

'Dat is wat ik steeds tegen Michel zeg,' zei mama. 'Ik ben ook doodop van dat land.'

'Dat is niet hetzelfde, Yvonne,' zei papa scherp en geërgerd. 'Jij droomt ervan in Parijs te wonen, dat is jouw idee-fixe.'

'Ja, dat zou goed voor je zijn, voor mij, voor de kinderen. Wat hebben we voor toekomst in Bujumbura? Kun je me dat vertellen? Afgezien van dat miezerige rotleven?'

'Nou niet weer beginnen, Yvonne! Je hebt het over je eigen land.'

'Nee nee nee nee nee... Mijn land is Rwanda! Daar, aan de overkant, voor je neus. Rwanda. Ik ben een vluchteling, Michel. Dat ben ik altijd geweest in de ogen van de Burundezen. Dat hebben ze me altijd heel goed duidelijk gemaakt met hun beledigingen, hun toespelingen, hun vreemdelingenquota en hun *numerus clausus* op school. Dus laat me denken van Burundi wat ik wil!'

'Luister, liefde,' zei papa op een toon die kalmerend bedoeld was. 'Kijk om je heen. Die bergen, die meren, die natuur. We wonen in mooie huizen, we hebben bedienden, ruimte voor de kinderen, een goed klimaat, de zaken gaan voor ons niet al te slecht. Wat wil je nog meer? Al die luxe zou je in Europa nooit hebben. Geloof me! Het is niet het paradijs zoals jij je dat voorstelt, verre van. Waarom denk je dat ik hier nu al twintig jaar mijn leven opbouw? Waarom denk je dat Jacques liever in deze regio blijft dan terug te gaan naar België? Hier zijn we bevoorrecht. Daarginds zijn we niemand. Waarom wil je dat niet begrijpen?'

‘Je kunt praten wat je wilt, maar ik ken de achterkant van het decor hier. Als jij de lieflijke heuvels ziet, weet ik wat een ellende de mensen kennen die er wonen. Wanneer jij verrukt bent van de schoonheid van de meren, snuif ik het methaan al op dat onder water sluimert. Jij bent de vreedzame rust van je Frankrijk ontvlucht om in Afrika het avontuur te vinden. Het beste ermee! Maar ik zoek de zekerheid die ik nooit heb gekend, het comfort mijn kinderen op te voeden in een land waar je niet bang voor de dood bent omdat je...’

‘Hou op, Yvonne, met je zorgen en je achtervolgingswaan-zin. Jij maakt altijd overal een drama van. Je hebt nu een Frans paspoort en niets te vrezen. Je woont in een villa in Bujumbura en niet in een vluchtelingenkamp, dus niet zo’n grote mond, alsjeblieft!’

‘Ik heb lak aan je paspoort, dat verandert niets aan de zaak, aan de dreiging die overal rondwaart. Het verhaal dat ik je vertel, interesseert je niet, Michel, heeft je nooit geïnteresseerd. Je bent hier gekomen, op zoek naar een speelterrein, waar jij als verwend westers jongetje je dromen kon voortzetten...’

‘Wat zeg je me daar? Nu krijg ik er genoeg van, zeg! Menig Afrikaanse zou wensen in jouw plaats...’

Mama keek papa zo strak en streng aan dat hij zijn zin niet durfde af te maken. Toen praatte ze heel kalm verder: ‘Je realiseert je niet eens meer wat je zegt, arme Michel. Eén goede raad: waag je niet aan racisme, ouwe hippiefreak, dat staat je van geen kanten. Laat dat maar over aan de echte kolonisten, zoals Jacques.’

Jacques stikte opeens in de rook van zijn sigaret. Mama trok zich er niets van aan, ze was opgestaan, had haar servet in papa’s gezicht geslingerd en was vertrokken. Op hetzelfde moment kwam de kok aanlopen, een brutale glimlach op zijn lippen, met drie Primus op een plastic dienblad.

‘Yvonne! Kom meteen terug! Maak onmiddellijk je excuses bij Jacques!’ schreeuwde mijn vader, zijn kont een stukje boven zijn stoel en zijn vuisten op tafel.

‘Laat maar gaan, Michel,’ zei Jacques. ‘Goede vrouwen...’